

**Глеску О. М.,**

здобувач вищої освіти за освітньо-науковою  
програмою «Спеціальна освіта»,  
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»,  
м. Київ (Україна)

**Висоцька А. М.,**

кандидат педагогічних наук,  
старший науковий співробітник,  
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»,  
м. Київ (Україна)

## **СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «ТОЛЕРАНТНІСТЬ» У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО СЕРЕДОВИЩА.**

**Анотація.** У статті представлено результати теоретичного аналізу проблеми формування толерантних стосунків в інклюзивному освітньому середовищі. Розкрито сутність категорії «толерантність», виокремлено основні її функції. Визначено аспекти, пов'язані з необхідністю оптимізації процесу інтегрування дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітній простір.

**Ключові слова:** толерантність, взаємодія, діти з особливими освітніми потребами, культура стосунків.

## **СУЩНОСТЬ ПОНЯТИЯ «ТОЛЕРАНТНОСТЬ» В КОНТЕКСТЕ ФОРМИРОВАНИЯ ИНКЛЮЗИВНОЙ СРЕДЫ**

**Аннотация.** В статье представлены результаты теоретического анализа проблемы формирования толерантных отношений в инклюзивной образовательной среде. Раскрыта сущность категории «толерантность», выделены основные ее функции. Определены аспекты, связанные с необходимостью оптимизации процесса интегрирования детей с особыми образовательными потребностями в общеобразовательное пространство.

**Ключевые слова:** толерантность, взаимодействие, дети с особыми образовательными потребностями, культура отношений.

## **THE ESSENCE OF THE CONCEPT OF "TOLERANCE" IN THE CONTEXT OF FORMING INCLUSIVE ENVIRONMENT**

**Abstract.** The article presents the results of a theoretical analysis of the problem of the formation of tolerant relationships in an inclusive educational environment. The essence of the category "tolerance" is highlighted, its main functions are highlighted. The aspects related to the

need to optimize the process of integrating children with special educational needs into the general educational space have been identified.

**Key words:** tolerance, interaction, children with special educational needs, relationship culture.

**Постановка проблеми.** На етапі розвитку сучасного суспільства національна система освіти і громадськість потребують відповідного рівня культури, яка базується на взаємодії між людьми. Виступаючи регулятором поведінки, культура взаємин учнів призводить до ввічливого ставлення, толерантності, взаєморозуміння та плідної взаємодії, що створюватиме можливості для успішної реалізації освітнього процесу. М. Федорова зазначає, що головним регулятором поведінки є здоровий глузд, і якщо ним керуватись, культура взаємин матиме прогрес.

На сьогодні у суспільстві досить гостро постала проблема формування толерантного ставлення до осіб з особливими потребами. Окремі аспекти даної проблеми розглядаються у зв'язку з впровадженням інклюзії в освітнє середовище, однак багато з них потребують свого вирішення.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблема освітньої інтеграції дітей з порушеннями психофізичного розвитку вивчається багатьма вітчизняними (В. Бондар, О. Мартинчук, І. Шишменцев, В. Засенко, А. Колупаєва, С. Миронова, Т. Сак, В. Синьов, М. Шеремет та ін.), а також зарубіжними вченими (І. Гілевич, В. Гудоніс, М. Джонсон, Д. Зайцев, Е. Кесарев, А. Конопльова, Д. Лауве, М. Малофеев, Н. Назарова, Л. Шипіцина, Л. Шматко та ін.). Стосунки між учнями в інклюзивному класі досліджували В. Бутенко, Валлегем, Р. Коззуол, А. Конопльова.

У працях Е. Данілавічутє, Г. Кравченко, С. Литовченко, Г. Сіліної, Н. Софій, О. Таранченко та ін. окреслено шляхи вирішення актуальної проблеми розбудови інклюзивного освітнього простору; розкриваються питання управлінсько-методичного та психолого-педагогічного супроводу даного процесу; представлено

інноваційні підходи до реалізації завдань інклюзивного навчання в освітній практиці та конкретні приклади впровадження освітніх напрацювань.

**Метою** нашого дослідження стало вивчення проблеми формування в інклюзивному навчальному середовищі толерантних стосунків з метою забезпечення сприятливих умов для всіх учасників навчального процесу.

**Виклад основного матеріалу.** Толерантність з лат. «*tolerance*» означає «терпіння». Поняття толерантності вперше зустрічається у XVIII столітті. У суспільстві це слово означає визнання права інших людей жити і бути, а також терпимість до інших думок, поглядів та традицій; сприйнятливість усього різноманіття відмінностей між людьми, що не прагне викоренити ці відмінності, а навпаки, розглядає їх як джерело розвитку, енергії творчості.

У Преамбулі статуту ООН толерантність характеризується, як вияв терпимості і вміння жити разом у мирі один з одним. У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» за редакцією В. Бусел толерантність трактується як здатність індивіда сприймати без агресії думки, які відрізняються від власних, а також особливості поведінки та способу життя інших. Це привілей сильних і розумних, вміння просуватися на шляху до істини через діалог і різноманітність думок і позицій. Таким чином, толерантна людина — це людина, яка з повагою ставиться до інтересів, звичок інших людей, прагне зрозуміти їх і досягти взаємної згоди без застосування насильства, тиску. Для того, щоб досягти успіху у власному житті, кожному доцільно сформувати у собі толерантність як рису характеру. За рекомендаціями Р. Пудак [8], для цього необхідно:

- бути готовими до того, що всі люди – не кращі й гірші, а просто різні;
- навчитися сприймати людей такими, якими вони є, не намагаючись змінити в них те, що нам не подобається;
- цінувати в кожній людині особистість і поважати її думки, почуття, переконання незалежно від того, чи збігаються вони з нашими;
- зберігати «власне обличчя», знайти себе і залишатися собою.

З психології відомо, що здатність поводитися толерантно може стати особистісною рисою, а відтак — забезпечити успіх у спілкуванні. Толерантні люди більше знають про свої недоліки. Вони критично ставляться до себе і не звинувачують у своїх бідах інших. Толерантна людина не акцентує увагу на розбіжностях між «своїми» та «чужими», а тому готова вислухати та зрозуміти думки інших. Почуття гумору і здатність посміятися над своїм слабким місцем — особлива риса толерантної людини. У здатної до цього людини менша потреба домінувати та зверхньо ставитися до інших [8].

На сьогодні, як ніколи, актуальною є проблема формування толерантності у кожного члена нашого суспільства. Пов'язано це, зокрема, з широким запровадженням інклюзивного навчання. Людство у своєму розвитку пройшло тривалий шлях у ставленні до осіб з особливими освітніми потребами: від виключення (прямого чи опосередкованого) таких осіб – до сегрегації, інтеграції і, зрештою, до інклюзії. Свого часу такі вчені, як Д. Андерс, Д. Лупарт, Г. Лефрансуа та ін. досліджували та акцентували увагу на теорії включення, яка з 90-х років ХХ ст впроваджувалася як модель суспільно-соціального ставлення до неповносправних дітей. Основою теорії включення є не прилаштування особистості до соціальних стосунків, а навпаки – створення суспільством умов, які задовольнятимуть потреби кожного. Т. Бут наголошує на необхідності зміни ставлення до розмаїття людських можливостей в освітньому процесі. Учений закликає розглядати включення як трансформацію, як атрибут реальності.

Нідерландський дослідник К. Рейсвейка впроваджував модель включення, зазначивши ще такі важливі фактори, які сприятимуть розв'язанню проблем в освітній галузі, а саме приділяти значну увагу: розвитку здібностей дитини; визнанню того, що нормальний розвиток не є загальноприйнятою „нормою”; задоволенню особливих потреб; створенню системи підтримки; функціональному підходу до лікування та навчання; участі батьків у лікуванні та навчанні їхніх дітей [4, с. 15].

Починаючи від 90-х років минулого століття, Україна стала на шлях упровадження інклюзивної освіти, філософія якої базується на дотриманні права кожної дитини на якісну освіту, залучення до цього процесу громадськості та усунення дискримінації в освіті. Українські педагоги та міжнародні експерти зазначають, що в питанні розвитку інклюзивного навчання Україна зробила потужний крок вперед. У 2001-2007 рр. МОН пілотувало проєкт «Соціальна адаптація та інтеграція в суспільство дітей з особливостями психофізичного розвитку шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах». Саме тоді почався активний пошук відповіді на питання, як інтегрувати дітей з особливими потребами до загального освітнього процесу.

Суттєвим поштовхом для цього процесу став канадсько-український проєкт «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні» (2006-2013 рр.), «який об'єднав зусилля Уряду, громадських організацій та інших зацікавлених сторін заради зміни ставлення суспільства до осіб з особливими освітніми потребами. Починаючи з 2009 року, в країні почали впроваджуватись законодавчі зміни, що забезпечило здобуття освіти дітьми з ООП в інклюзивних групах та класах, кількість яких з кожним роком стрімко зростає ...» [9, с.17]. Відповідно до даних Міністерства освіти і науки України на сьогодні майже кожна друга школа в Україні навчає дітей з особливими освітніми потребами.

Конституцією України проголошуються права кожної людини на доступність одержання якісної освіти. Забезпечення цих прав розтлумачується низкою міжнародних документів про організацію інклюзивного навчання дітей.

Зокрема визнання Україною Конвенції ООН «Про права дитини» зумовило необхідність цілеспрямованих дій держави для створення найсприятливіших умов для активної участі освітян і громадськості в системі сучасних суспільних відносин. Один із пріоритетних напрямів гуманізації системи для державної політики України полягає в інтегруванні дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітній простір, як відповідь на заклики Саламанської декларації.

Конституція України гарантує своїм громадянам реалізації право на вибір навчального закладу, форми навчання за місцем проживання із забезпеченням усіх необхідних для цього умов. Незалежно від фізичного чи інтелектуального порушення людини, за виключенням випадків, які унеможливають цей процес. Від готовності педагогічного складу до впровадження інклюзивного навчання, від інформованості близького оточення дітей з особливими освітніми потребами про їхні особливості, значною мірою залежить ставлення до таких дітей, а відтак, і успішність упровадження інклюзивної освіти. Для досягнення такої високої мети необхідна переорієнтація на особистість, створення рівних можливостей, з забезпеченням варіативності здобуття базової або повної загальної середньої освіти відповідно до здібностей та індивідуальних можливостей дітей і молоді.

На сьогодні відбуваються суттєві зрушення у процесі впровадження інклюзивного навчання осіб з особливими потребами. І наука і практика свідчить про суттєвий вплив на якість інклюзивного навчання гармонізованої співпраці між батьками, навчальним закладом, Інклюзивно-ресурсним центром та іншими інституціями [9]. З кожним роком все більше дітей з особливими освітніми потребами долучаються до навчання в закладах загальної середньої освіти, але суспільство до цього ще потрібно готувати. Необхідно докласти ще чимало зусиль для створення атмосфери позитивного сприйняття людей з особливостями на всіх рівнях, починаючи з кожної конкретної людини.

Культуру стосунків потрібно виховувати з дитинства, як в освітньому середовищі так і в родині. Батьки, педагоги і близьке оточення повинні докладати спільних зусиль до процесу виховання, розуміючи причини та наслідки стану дитини в певні періоди [2]. Отримуючи консультації і підтримку фахівців, батьки можуть оволодіти інструментами для налаштування дитини на сприйняття відповідної інформації, виховувати їх у дусі толерантного ставлення до людей, що їх оточують.

Л. Повалій та інші науковці, спираючись на фундаментальні дослідження В. Сухомлинського, наголошують на важливості та актуальності виховання культури взаємовідносин з раннього дитинства, формуючи їх через призму морального виховання. Враховуючи власний практичний досвід, можемо твердо назвати це питання проблемним і таким, що потребує пильної уваги з боку усіх учасників процесу інклюзивного навчання.

**Висновки:** Таким чином, проблема формування толерантного ставлення до осіб з особливими потребами може бути вирішена лише за умов проведення пропедевтичних заходів в навчальних закладах як для учнів, так і для працівників освіти і батьків.

### Список використаних джерел

1. Білоусова В. О. Виховання культури поведінки учнів / Білоусова В. О., Говорун Т. В., Кисельова Н. Й. – К.: «Радянська школа», 1986. – 160 с.
2. Гладуш В.А. Інклюзивна освіта та здоров'я дітей з психофізичними порушеннями: проблеми сьогодення: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. «Спеціальна освіта: стан та перспективи» Харків. 17-18 травня 2017 року./ за 92 ред. О.І. Проскурняк. Харківська гуманітарно-педагогічна академія. Харків. 2017. С. 185–189.
3. Зубова С., Мельниченко О. «Крок назустріч» // Психолог.-2008.-№ 45(333).-с.19-23
4. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: Монографія. – К.: «Самміт-Книга», 2009. –272 с.:іл. – (Серія „Інклюзивна освіта”)
5. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі: початкова ланка. Путівник для педагогів: Навчально-методичний посібник. – Київ. – 2010. – 96 с.
6. Кравченко Г. Ю., Сіліна Г. О. Інклюзивна освіта в ЗДО. Харків: Ранок, 2018. 176 с. (Серія «Сучасна дошкільна освіта»).
7. Мартинчук О. В., Розвиток освітньої інтеграції дітей з психофізичними порушеннями. НАУКОВИЙ ЧАСОПИС НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 36 наукових праць. –К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2013. -№23.
8. Пудак Р. Л. «Вчимося бути толерантними» // Виховна робота в школі.- 2009.-№ 6(55).-с.48-49
9. Дослідження якості інклюзивного навчання для дітей з особливими освітніми потребами. 2021. -79 с. <https://mail-attachment.googleusercontent.com>

*Матеріали подані в авторській редакції*